

Богдан МАЛИНЯК

доктор економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, b.malyniak@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-6965-393X

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКАХ: КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА МІНІМІЗАЦІЇ

Вступ. Упродовж тривалого часу корупція залишається ключовим негативним явищем, яке характерне для бюджетних видатків. Необхідність вжиття системних заходів для недопущення цього явища зумовлена насамперед необхідністю підвищення довіри населення до владних суб'єктів у період воєнного стану та підтримання на високому рівні відносин із міжнародними партнерами України.

Мета – розробити комплекс заходів, спрямованих на запобігання та мінімізацію корупційних ризиків у сфері формування та здійснення бюджетних видатків в Україні.

Результати. Систематизовано основні вектори дії корупції у сфері використання бюджетних коштів у таких царинах, як: національна економіка, суспільно-політичне середовище, пропозиція суспільних благ, публічні закупівлі та бюджетний менеджмент. Аргументовано доцільність застосування для протидії корупційним ризикам на етапі формування видатків бюджету таких інструментів, як: впровадження декларування доброчесності ініціаторів видатків бюджету, забезпечення прозорості бюджетного планування й інклюзивність бюджетного процесу, що досягається завдяки участі у ньому організацій громадянського суспільства, вдосконалення процедур розгляду та затвердження бюджету, що передбачають можливість проведення аналізу бюджетних видатків неурядовими аналітичними центрами, науковими установами й ін., розширення сфери застосування формалізованих методів розподілу міжбюджетних трансфертів, покращення алгоритмів виявлення й оцінювання корупційних ризиків під час формування видатків бюджету. Наголошено, що основні зусилля щодо протидії корупційним ризикам на етапі виконання бюджету потрібно докладати в напрямку удосконалення ризик-орієнтованого державного фінансового контролю, поліпшення антимонопольного реагування на зловживання у сфері витрачання бюджетних коштів, підвищення прозорості й публічності використання бюджетних коштів.

Висновки. Успішна протидія корупційним ризикам у сфері використання бюджетних коштів можлива лише за умови застосування комплексного підходу до запобігання та протидії корупції на всіх етапах формування та здійснення бюджетних видатків.

Ключові слова: корупція, корупційні ризики, бюджет, видатки бюджету, бюджетний менеджмент, публічні закупівлі.

Табл.: 2, рис.: 1, бібл.: 19.

Bohdan MALYNIAK

Dr.Sc. (Economics), Assoc. Prof., Western Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
b.malyniak@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-6965-393X

CORRUPTION RISKS IN BUDGET EXPENDITURES: INTEGRATED APPROACHES TO PREVENTION AND MINIMIZATION

Introduction. Corruption has remained a key negative phenomenon for a long time, characteristic of budget expenditures. The need to take systemic measures to prevent this phenomenon is primarily due to the need to increase public confidence in the authorities during martial law and to maintain high level relations with Ukraine's international partners.

The purpose of the article is to develop a set of measures aimed at preventing and minimizing corruption risks in the formation and implementation of budget expenditures in Ukraine.

Results. The main vectors of corruption in the use of budgetary funds in such areas as the national economy, the socio-political environment, the supply of public goods, public procurement and budget management are systematized. The author argues that it is expedient to use the following tools to counteract corruption risks at the stage of budget expenditures formation: introduction of the integrity declaration of the initiators of budget expenditures, ensuring transparency of budget planning and inclusiveness of the budget process, which is achieved through the participation of civil society organizations, improvement of the procedures for reviewing and approving the budget, which provide for the possibility of analyzing budget expenditures by non-governmental think tanks, academic institutions and other organizations. It is emphasized that the main efforts to counteract corruption risks at the stage of budget execution should be made in the direction of improving risk-oriented state financial control, improving the antimonopoly response to abuses in the field of budget spending, and increasing the transparency and publicity of the use of budget funds.

Conclusions. Successful counteraction to corruption risks in the area of budgetary funds use is possible only if an integrated approach to preventing and combating corruption is applied at all stages of formation and implementation of budgetary expenditures.

Keywords: corruption, corruption risks, budget, budget expenditures, budget management, public procurement.

JEL Classification: H60, D73.

Постановка проблеми. Протистояння України російській агресії потребує мобілізації в бюджеті значних фінансових ресурсів та їх раціонального використання на найбільш пріоритетні напрями. Корупція спричинює системні проблеми для вирішення зазначених завдань, адже вона негативно впливає на державне управління, призводить до зниження якості суспільних

послуг, порушення справедливості розподілу фінансових ресурсів та негативних наслідків для соціально-економічного розвитку держави загалом. Руйнівний вплив зазначеного явища поширюється на суспільно політичні відносини, адже поширення корупції погіршує довіру не лише громадянськості країни, а й міжнародних партнерів. Попри активні заходи, спрямовані на подо-

лання корупції в Україні, це негативне явище продовжує створювати суттєві перепони в суспільних й економічних відносинах, а його масштаби зберігають загрозливу динаміку. Досвід антикорупційної політики засвідчує, що фрагментарні рішення, які обмежуються законодавчими змінами, що збільшують покарання суб'єктів управління бюджетними коштами за корупційні правопорушення, не спроможні суттєво вплинути та складне і комплексне явище, міцно вкорінене в традиції суспільних відносин. Заходи, спрямовані на мінімізацію корупції у сфері використання бюджетних коштів, мають передбачати комплексну трансформацію інституційного забезпечення управління бюджетом та охоплювати всі стадії планування і здійснення бюджетних видатків та бути науково обґрунтованими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній науці велика увага приділена вивченню впливу корупції на бюджетні видатки. А. Д. Монте та Л. Пенначчіо встановили, що, незалежно від розміру бюджетних видатків, зростання призводить до збільшення розміру державного боргу [1]. Вчені дійшли висновку, що скорочення масштабів корупції вдвічі призводить до скорочення державного боргу на 2%, що свідчить про те, що корупція порушує умови для фіскальної консолідації та раціонального управління бюджетними ресурсами. Значну увагу вчені приділяють аналізу загального впливу корупції на економіку країни. Х. Куанг Нгуєн обґрунтовує негативний вплив корупції на економічне становище тим, що це явище має глибокий вплив на конкурентне середовище та інновації [2]. У своїх працях В. Танзі та Г. Р. Давуді доводять негативний вплив корупції на економічне зростання, зумовлений спрямуванням ресурсів на непродуктивну діяльність [3]. Водночас ці науковці стверджують, що корупція призводить до

збільшення обсягів державних інвестицій та зменшення їх продуктивності. Зокрема, Г. Д'Аґостіноа і Дж. П. Дунне обґрунтовують, що взаємозв'язок між корупцією й інвестиціями та між корупцією і військовими витратами має сильний негативний вплив на економічне зростання [4]. Група науковців під керівництвом С. Гупта, С. Оґада й Б. Акітобі аналізує втрати від корупції та розробляє рекомендації для пом'якшення цієї проблеми [5]. У своєму дослідженні вони визначають негативний вплив корупції на економічне зростання, причиною чого є викривлення державних функцій. Спостворюючи функції держави у низці сфер, корупція може призвести до зниження макроринкової стабільності, державних і приватних інвестицій, накопичення людського капіталу та падіння загальної факторної продуктивності.

З огляду на соціальний характер переважної частини бюджетних видатків, особливо цінність мають дослідження впливу корупції на соціальну сферу. Б. Тріманто та С. Бовано доходять висновку, що з рівнем корупції безпосередньо пов'язані якість людського капіталу та рівень безробіття, корупція загалом спричинює значний вплив на розвиток і прогрес нації та її народу [6]. Р. Банерджі розкриває її негативний вплив на соціальний капітал (він вимірюється як довіра) [7]. Науковець встановив, що існує негативний вплив корупції на довіру, а його ефект збільшується зі зменшенням норми соціальної доцільності попиту на хабарі. Ш. Саха та Кю Сен за результатами моделювання набору історичних панельних даних під назвою V-Dem для понад 130 країн впродовж 1800–2020 рр. доводять, що сильні інституції можуть контролювати корупцію у випадках політичного та громадянського насильства й економічного спаду, але ефект зникає в інших кризах, таких як зриви демократії, перевороти, збройні

конфлікти, громадянська війна та валютна криза, інфляція та боргова криза. Крім того, потужні інституції в розвинутих економіках значною мірою запобігають корупції під час політичного та громадянського насильства [8]. Отож, один із наслідків корупції полягає в тому, що вона негативно впливає на якість людського капіталу, рівень безробіття та соціальний капітал, знижуючи довіру і маючи різний ефект залежно від інституційної ситуації та кризових умов.

Низка наукових досліджень підтверджують негативний вплив корупції на структуру бюджетних видатків. Х. Седго, та Л. Д. Омба розкрили вплив корупції на співвідношення між капітальними та поточними витратами в групі з 48 африканських країн за період 2000–2016 рр. На основі статистичних даних встановили, що зростання корупції на одне стандартне відхилення пов'язане зі зменшенням частки капітальних витрат з 29% до 18% [9]. Негативний вплив корупції на структуру бюджетних витрат підтверджують також результати дослідження Ш. Ву, Б. Лі, К. Нії й Ч. Чен [10]. Водночас Ч. Лю і Дж. Л. Мікеселл аргументують, що корупція призводить до зростання частки витрат, які містять більші корупційні ризики [11]. Дослідження, які провели В. Танзі та Г. Давуді, свідчать, що під впливом хабарництва й пошуку корупційної ренти здійснюється спотворення вибору державних інвестиційних проектів [12]. З. Хассамі досліджує теоретичні аспекти та практику політичної корупції, державних закупівель і склад бюджету в країнах ОЕСР [13]. Він вказує на зміну структури видатків під впливом корупції. У науковій літературі описано явище, коли корупція призводить до зниження пріоритетності видатків на освіту та охорону здоров'я і зростання частки видатків, які генерують більшу корупційну ренту [14]. Крім цього, викривлення пріоритетів відбувається також у межах

певних напрямів. У своїх наукових працях вчені доводять, що корупція впливає на деформацію структури бюджетних видатків, внаслідок чого відбувається її віддалення від суспільних пріоритетів. Така залежність пояснюється тим, що чим більше суб'єкти управління бюджетом вражені корупцією, тим більший пріоритет мають видатки, які генерують більшу корупційну ренту. Відтак, менше ресурсів спрямовується на видатки, які є менш важливими для управлінців, хоча вони можуть мати більшу цінність для всієї спільноти людей.

Традиційно предметом наукових досліджень є проблема поширення корупції у сфері публічних закупівель. Корупційні діяння є джерелом одержання корупційної ренти, водночас погіршується конкурентоспроможність національної економіки, формуються олігархічні утворення, спостерігаються інші негативні наслідки. А. Монте й Е. Параґні на теоретичному та практичному рівнях обґрунтовують негативний вплив корупції у сфері публічних закупівель на довгострокові перспективи економічного зростання. На їхню думку, це зумовлено тим, що частина бюджетних ресурсів витрачається даремно, а відповідно скорочується частка бюджетних видатків, яку доцільно спрямувати на надання суспільних благ [15]. У своїй праці Р. Буржет аргументує, що запровадження правил, які врегульовують публічні закупівлі, дасть змогу зменшити корупцію у цій сфері й поліпшити відносини з контролюючими органами [16]. Отож, очевидний негативний наслідок корупції у сфері публічних закупівель виявляється у зниженні обсягу суспільних благ, що пропонуються населенню, за рахунок бюджетних коштів.

Ще одним предметом дослідження науковців є бюджетний менеджмент. А. С. Райкумар та В. Сваруп звертають увагу на корупцію у дослідженні зв'язків між державними витратами, управлінням і результата-

ми [17]. Науковці зазначають, що зниження рівня корупції та зростання якості бюрократії сприяють збільшенню ефективності витрат на охорону здоров'я щодо зниження дитячої смертності. У науковій праці досліджують вплив корупції на ефективність видатків бюджету в контексті загальної проблеми управління бюджетом. Низький рівень управління негативно впливає на якість медичної статистики, що призводить до спотворення одержаних результатів.

Існують також наукові підтвердження негативного впливу корупції на збільшення ухилення від сплати податків. Р. Бенерджі, А. Болі та Р. Ґаліандерс встановили таку залежність та довели, що забезпечення суспільного блага зростає в усіх методах стримування, порівняно з базовим сценарієм, причому метод "великого вибуху", за якого як ухилення від сплати податків, так і корупція можуть бути виявлені та покарані, є найефективнішим [18]. Отже, важливий негативний наслідок впливу корупції у процесі використання коштів бюджету виявляється у погіршенні якості та доступності суспільних послуг. Причина цього полягає в тому, що корупція справляє негативний вплив на інтенсивність і результативність контролю за використанням коштів. Посилення корупції в системі управління призводить до послаблення відповідальності за легальні результати діяльності, але при цьому зростає відповідальність за одержання корупційної ренти. Як наслідок, у суб'єктів, наділених повноваженнями щодо розпорядження бюджетними ресурсами, послаблюються стимули до надання якісних суспільних благ.

Підсумовуючи, зазначимо, що у фінансовій літературі доведено вплив корупційних зловживань на управління бюджетними видатками. Зловживання суб'єктами влади призводять до зміни кількісних і якісних характеристик видатків бюджету. Коруп-

ційні дії осіб, уповноважених ухвалювати рішення у бюджетній сфері, спричинюють одержання ними додаткових неправомірних вигід. Відповідно, первинними наслідками корупції є концентрація вигід від бюджетних видатків на вулчому колі осіб, порівняно з тією ситуацією, коли корупції немає. Вторинні наслідки корупції полягають у негативному впливі на національну економіку, погіршенні її конкурентоспроможності та зростанні трансакційних витрат. У сукупності це призводить до зменшення суспільних оцінок ефективності бюджетних видатків [19]. Попри значну розробленість проблематики корупції у сфері бюджетних видатків, наукові дослідження переважно носять акцентований характер, фокусуючись на основних аспектах дослідження. У таких умовах залишається невисвітленою тема системного вирішення завдання запобігання корупційним ризикам у процесі витрачання бюджетних коштів.

Метою статті є розроблення комплексних підходів до запобігання та мінімізації корупційних ризиків у бюджетних видатках на кожному етапі їх формування і здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потужний чинник, який визначальною мірою впливає на видатки бюджету – це корупція в органах влади. Вона спостерігається в усіх країнах, досягаючи різних масштабів, поширюючись на ті чи інші сфери й охоплюючи різні соціальні групи. Переважно джерелом корупції є владні суб'єкти, наділені повноваженнями щодо акумулювання та використання ресурсів бюджету. При цьому вона викривлює процеси управління, формує хибні цілі й посилює мотиватори щодо їхнього досягнення і спотворює пріоритети в діяльності таких суб'єктів. Ці наслідки також безпосередньо стосуються видатків бюджету. Отже, поширення корупції в управлінні видатками бюджету призводить до того, що пріоритети видатків зміщуються від тих, які

мають позитивні наслідки для суспільства, загалом до тих, які генерують особисті вигоди суб'єктів владних повноважень. Відповідно за заданої величини ресурсів обсяг суспільних благ зменшується, наслідком чого стає зниження ефективності витатків бюджету. Зауважимо, що зростання корупції призводить до зменшення задоволеності суспільства пропонованими йому послугами та збільшення витрат, пов'язаних з їхнім наданням.

З метою розроблення комплексу заходів системного впливу на мінімізацію корупції у витатках бюджету доцільно здійснити декомпозицію механізму впливу. Узагаль-

нюючи результати дослідження проблематики корупції та її впливу на бюджетні витатки, окреслимо основні сфери, в яких чітко проявляється вплив корупції на витратання бюджетних коштів: національна економіка, суспільно-політичне середовище, пропозиція суспільних благ, публічні закупівлі та бюджетний менеджмент. Для кожної з них можна визначити особливий механізм впливу та кінцеві наслідки (рис. 1).

Для національної економіки наслідки корупції поширюються через збільшення бюджетних витатків, що генерують корупційну ренту. В цьому разі збільшуються транзакційні витрати економіки, що при-

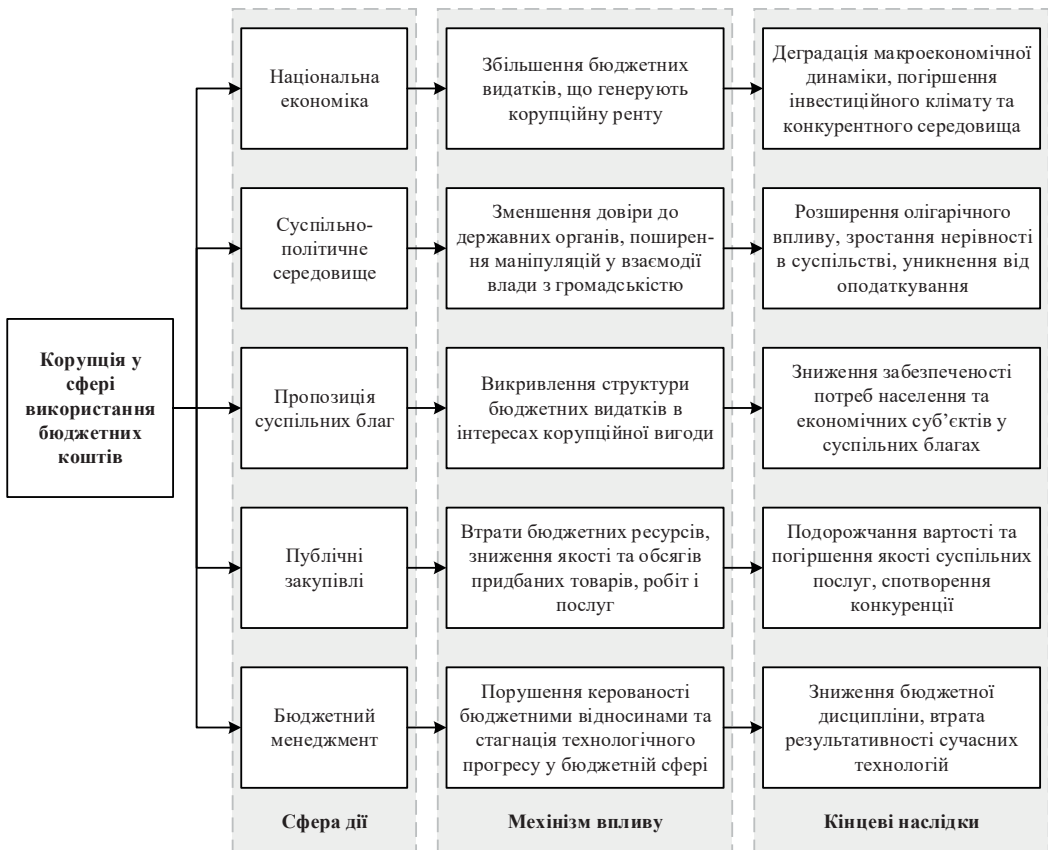

Рис. 1. Сфери дії корупції на бюджетні витатки, механізм її впливу та кінцеві наслідки*

*Складено автором.

зводить до деградації макроекономічного середовища. Алокація бюджетних ресурсів переважно в товари, роботи і послуги, що генерують корупційну ренту, руйнує конкурентне середовище в країні. Загалом наслідком поширення корупції у сфері бюджетних видатків для економічної системи є погіршення інвестиційного клімату, витік капіталу, зниження продуктивності праці й інші негативні наслідки.

Чітко проявляються наслідки корупції у бюджетних видатках у суспільно-політичному середовищі країни. Владні інституції, які мають можливість здійснювати корупційний вплив на розподіл і використання бюджетних коштів, отримують потенційні вигоди у політичній боротьбі. В таких умовах бюджетні видатки стають інструментом розширення олігархічного впливу на суспільні процеси в державі. В результаті дії зазначених механізмів наростає соціальна нерівність та відчуженість населення до владних інституцій. Одним із важливих проявів такого відсторонення є уникнення від оподаткування та звуження можливостей органів влади забезпечувати суспільні потреби за допомогою бюджету.

Дія корупційних впливів на бюджетні видатки безпосередньо відображається на формуванні пропозиції суспільних благ. Внаслідок поширення зазначеного явища, реальний пріоритет отримують не ті видатки, що спрямовуються на забезпечення населення затребуваними суспільними благами, а ті, що спроможні генерувати більшу корупційну вигоду. В результаті дії такого впливу збільшується незадоволений попит у суспільних послугах, що, зокрема, спричинює погіршення добробуту населення, звуження людського капіталу та втрати позицій конкурентоспроможності національної економіки.

Традиційно центральне місце у визначенні сфери впливу корупції посідає процес

публічних закупівель. Поширення корупції на сферу публічних закупівель призводить до втрати бюджетних ресурсів через надання переваги більш дорожчим пропозиціям, зниження якості й обсягів придбаних товарів, робіт і послуг внаслідок зловживань на етапі їх прийняття замовником. Суттєвим негативним наслідком є також порушення принципів конкретності закупівель. Корупція може призвести до того, що в закупівельних процедурах будуть брати участь лише ті постачальники, які готові до надання неправомірної вигоди. Крім цього, неправомірна вигода може призвести до пом'якшення вимог до якості придбаних товарів, робіт і послуг. Внаслідок цього відбувається підвищення реальної вартості суспільних послуг та погіршення їхньої якості.

Не менш важкі корупційні прояви у процесі формування та здійснення бюджетних видатків проявляються у бюджетному менеджменті. Негативний вплив при цьому відбувається через порушення керованості бюджетними відносинами та погіршення фінансового контролю за бюджетними видатками. Поширене явище корупції стає також на заваді реформування бюджетних процедур та запровадженню сучасних технологій бюджетного менеджменту. В підсумку це призводить до зниження бюджетної дисципліни, втрати результативності застосування сучасних технологій та зниження ефективності використання бюджетних коштів.

Заходи щодо мінімізації корупції не лише мають принципово важливе значення для забезпечення довіри з боку зарубіжних партнерів і підтримки дій влади суспільством у надзвичайно важливий період протидії збройній агресії росії проти України, а й здійснюють позитивний вплив на ефективність видатків бюджету. З огляду на це, пріоритетним завданням визначаємо реалізацію комплексу заходів щодо виявлення

корупційних ризиків у процесі формування та виконання видатків бюджету.

На нашу думку, корупційні ризики характерні для кожного етапу формування й виконання видатків бюджету, що зумовлює необхідність розроблення та застосування адекватного інструментарію мінімізації означеного явища. Вже на рівні стратегічного планування під час визначення фінансових ресурсів для реалізації проєктів стратегічних планів можливе лобювання заходів, що сприяють створенню конкурентних переваг для пов'язаних між собою осіб чи їхніх груп через планування надання відповідних суспільних благ за рахунок бюджетних коштів. Так, можуть плануватися заходи з будівництва інфраструктурних об'єктів, надання цільової підтримки деяким галузям економіки, запровадження певних привілеїв для визначених територій тощо. (табл. 1). Ще більш чітко корупційні ризики виявляються під час просування проєктів, реалізація яких формує передумови для залучення пов'язаних між собою осіб, особливо в умовах домінування монопольних утворень в окремих галузях національної економіки. Завищення ж реальної вартості заходів та проєктів спричинює визначення необґрунтовано великих обсягів бюджетних видатків на рівні середньострокового планування і включення їх до відповідних бюджетів.

Вважаємо, що основні інструменти, спрямовані на мінімізацію корупції під час ініціювання видатків, необхідно застосовувати для запобігання внесенню до документів стратегічного планування положень, які містять корупційні ризики. Для цього доцільно запровадити практику декларування добросовісності ініціаторів видатків бюджету. Водночас в Україні потрібно започаткувати практику оцінювання корупційних ризиків проєктів стратегічних планів і програмних документів. До того ж, як важливий інструмент профілактики поширення корупції у

процесі стратегічного бюджетного планування, визначаємо дотримання високих стандартів прозорості розроблення програмних документів із залученням до цього процесу організацій громадянського суспільства.

Корупційні ризики на етапі середньо- і короткострокового бюджетного планування схожі за природою з ризиками, які виявляються на етапі стратегічного планування. Проте вони характеризуються особливостями, серед яких поступове набуття видатками бюджету більш чітких обрисів й меншого простору для їхнього корегування перед закріпленням у відповідному нормативно-правовому акті, котрим затверджують бюджет. Окремо варто звернути увагу на чітко виражений на цьому етапі ризик розвитку політичної корупції. Звичайно, вона пов'язується з формуванням і розподілом цільових міжбюджетних трансфертів. Таким виявом політичної корупції є віддання пріоритетів певним місцевим бюджетам чи, навпаки, ігнорування потреб інших адміністративно-територіальних одиниць з політичних міркувань.

Як основний інструмент мінімізації корупції під час складання, розгляду та затвердження документів середньострокового бюджетного планування і власне самого бюджету розглядаємо вдосконалення інклюзивних підходів до управління видатками бюджету (табл. 1). Крім цього, вважаємо за доцільне запроваджувати й розширювати сфери застосування формалізованих підходів до розподілу субвенцій між місцевими бюджетами. Однак центральне місце серед інструментарію уникнення корупційних ризиків у процесі формування бюджету надаємо використанню методик виявлення таких ризиків і вжиття заходів для їхньої мінімізації. Необхідно, щоб такі методики мали універсальне призначення та їх могли застосовувати як органи державного

**Основні корупційні ризики у процесі формування
видатків бюджету та підходи до їх мінімізації***

Етап формування видатків бюджету	Основні корупційні ризики	Інструменти мінімізації корупційних ризиків
Ініціювання видатків	<ul style="list-style-type: none"> – лобювання заходів, що сприяють створенню конкурентних переваг для пов'язаних осіб; – просування проєктів, реалізація яких створює передумови для залучення пов'язаних осіб; – завищення реальної вартості заходів, проєктів як передумова отримання корупційної ренти 	<ul style="list-style-type: none"> – декларування доброчесності ініціаторів видатків бюджету; – оцінювання корупційних ризиків проєктів стратегії й програмних документів; – забезпечення прозорості розроблення стратегічних планів і програмних документів із залученням до цього організацій громадянського суспільства.
Складання, розгляд і затвердження перспективного плану бюджету	<ul style="list-style-type: none"> – включення до бюджетних пропозицій видатків, за рахунок яких передбачено надання суспільних благ переважно певним пов'язаним особам; – завищення обсягів потреби у видатках на певні напрями з метою створення умов для необґрунтованого збільшення очікуваної вартості придбання товарів, робіт і послуг; – включення до бюджетних пропозицій видатків, які у процесі виконання бюджету підлягатимуть подальшому перерозподілу між іншими суб'єктами без чіткого алгоритму та критеріїв; – включення до бюджету субвенцій, що генерують локально сконцентровані суспільні блага для виборців певних адміністративно-територіальних одиниць; – політично вмотивований розподіл субвенцій між місцевими бюджетами, внаслідок чого виборчі округи, представники яких виявляють лояльність до влади, отримують більше ресурсів, ніж ті, представники яких перебувають в опозиції до неї 	<ul style="list-style-type: none"> – зростання рівня фінансової грамотності населення; – збільшення бюджетної прозорості та розвиток практики застосовування бюджету для громадян; – налагодження внутрішнього контролю за корупційними ризиками; – використання прозорих правил розподілу активів за результатами централізованих закупівель з державного бюджету; – вдосконалення процедур розгляду і затвердження бюджету, що передбачають можливість аналізу видатків неурядовими аналітичними центрами, науковими установами та ін.; – розширення сфери застосування формалізованих методів розподілу міжбюджетних трансфертів; – підвищення ролі співфінансування за рахунок місцевих бюджетів у реалізації проєктів, на які спрямовують субвенції державного бюджету; – покращення алгоритмів виявлення й оцінювання корупційних ризиків при формуванні видатків бюджету
Корегування перспективного плану бюджету, складання, розгляд, затвердження бюджету		

*Складено автором.

фінансового контролю й правоохоронні органами, так і організації громадянського суспільства, наукові установи та ін.

Корупційні ризики, які накопичилися у бюджетному процесі, на етапі виконання трансформуються вже у фактичні зловживання й правопорушення з бюджетними коштами або залишаються не реалізованими. Зважаючи на це, саме на етапі виконання видатків бюджету час обмежений для того, щоб своєчасно ідентифікувати корупційні ризики й усунути їх. В іншому разі вже доведеться вирішувати проблеми поширення корупції у правовій площині й вживати заходів для компенсації можливих втрат бюджетних ресурсів.

Велика кількість корупційних ризиків на етапі виконання видатків бюджету стосується сфери публічних закупівель. Вже під час розроблення плану закупівель, який за суттю є складовою частиною ключового етапу виконання бюджету – взяття бюджетних зобов'язань, може здійснюватися завищення потреб у певних товарах, роботах і послугах та зазначатися необґрунтовано завищений розрахунок їхньої вартості. Це закладає фундамент для проведення закупівель за попередньою змовою з постачальником товарів, робіт чи послуг. У межах такої змови відбувається завищення реальної вартості предмета закупівель, що створює ресурс для отримання неправомірної виго-

ди замовником. За таких умов видатки бюджету можуть спрямовуватися на придбання неперіоритетних товарів, робіт та послуг і додавання до їхньої реальної вартості ще корупційної ренти. Подібні корупційні ризики також спостерігаються під час розроблення тендерної документації й визначення кваліфікаційних вимог із дискримінаційними умовами з метою надання необґрунтованих конкурентних переваг наперед визначеному суб'єкту та використання неконкурентних процедур проведення публічних закупівель. На цьому етапі виконання видатків може здійснюватися необґрунтоване зволікання замовником із прийняттям поставлених товарів, виконаних належним чином робіт чи отриманих послуг. Його мета полягає у спонуканні постачальника товарів, робіт або послуг до надання неправомірної вигоди представнику замовника.

На етапі взяття бюджетних зобов'язань запобігти трансформації потенційних корупційних ризиків у цілком реальні загрози щодо зниження ефективності бюджетних витрат можна шляхом удосконалення процедури публічних закупівель в Україні. До універсальних інструментів мінімізації корупційних ризиків у сфері публічних закупівель, які доцільно застосовувати на різних етапах виконання видатків бюджету, належать здійснення налагодження антимонopolного моніторингу і нагляду у сфері публічних закупівель й активізація роботи асоціацій підприємців, спрямованої на запобігання створенню дискримінаційних умов для проведення публічних закупівель. Завдання щодо мінімізації корупційних ризиків на етапах формування та виконання видатків бюджету частково можна виконати шляхом здійснення ефективного внутрішнього контролю. Пропонуємо здійснювати роботу з підвищення рівня фінансової грамотності населення як передумову зміцнення громадського контролю у сфері публіч-

них закупівель, що дасть змогу вирішити ключову проблему – існування асиметрії в інформації про видатки бюджету (табл. 2).

Найбільші корупційні ризики під час оплати взятих зобов'язань стосуються можливих зловживань в процесі обліку отримання передбачених обсягів товарів, робіт і послуг, контролю їхньої якості та дотримання інших визначених умов закупівель. Внаслідок виникнення можливих порушень кошти бюджету спрямовують постачальникам за неодержані товари, роботи і послуги чи неналежної якості та ін. За таких умов населення не одержить очікуваних суспільних благ, а відбудеться перерозподіл фінансових ресурсів на користь осіб, пов'язаних з ухваленням відповідних управлінських рішень.

Сучасні інформаційні й телекомунікаційні технології формують значний потенціал для технічного моніторингу за постачанням товарів, робіт і послуг, придбаних за кошти бюджету з метою забезпечення його публічності. Передусім такі заходи необхідно проводити щодо видатків на будівництво, благоустрій, капітальний ремонт та ін., що характеризуються високими ризиками, пов'язаними з неповним виконанням робіт і послуг або їхнім виконанням не у повних обсягах чи неналежної якості. Однак як основний інструмент мінімізації означених вище ризиків визначаємо здійснення ефективного ризик-орієнтованого державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів.

Фінальний етап видатків бюджету – використання активів – містить багато ризиків дискримінаційного доступу. Це стосується існування можливості для зловживань під час отримання окремих суспільних послуг загалом чи в окремих надавачів. Варто наголосити, що такі дискримінаційні ризики можуть виникати у наданні бюджетної підтримки суб'єктам господарювання або домогоспо-

Основні корупційні ризики у процесі виконання видатків бюджету та інструменти їх мінімізації*

Етап виконання видатків бюджету	Основні корупційні ризики	Способи мінімізації
Взяття бюджетних зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> – необґрунтоване визначення потреб у певних товарах, роботах і послугах та завищений розрахунок їхньої вартості; – розроблення тендерної документації й визначення кваліфікаційних вимог з дискримінаційними умовами для надання необґрунтованих конкурентних переваг наперед визначеному суб'єкту; – застосування неконкурентних процедур здійснення публічних закупівель; – необґрунтоване зволікання замовником з прийняттям поставлених товарів, виконаних належним чином робіт чи отриманих послуг 	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня фінансової грамотності населення; – сприяння розвитку громадського контролю у сфері публічних закупівель; – активізація роботи асоціацій підприємців, спрямованої на запобігання створенню дискримінаційних умов для здійснення публічних закупівель; – організація внутрішнього контролю з урахуванням мінімізації корупційних ризиків; – ведення антимонопольного моніторингу і нагляду у сфері публічних закупівель
Оплата коштів з бюджету	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення платежів без отримання передбачених обсягів товарів, робіт і послуг, з отриманням їх неналежної якості чи з порушенням інших визначених умов; – зволікання з відкриттям асигнувань для оплати бюджетних зобов'язань; – зволікання з оплатою взятих бюджетних зобов'язань, що підтверджується отриманими товарами, належним чином виконаними роботами та наданими послугами. 	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення ризик орієнтованого державного фінансового контролю; – застосування технічних засобів контролю за отриманням товарів, робіт і послуг; – забезпечення високого рівня бюджетної прозорості у сфері витрачання бюджетних коштів
Використання активів	<ul style="list-style-type: none"> – створення дискримінаційної доступності для отримання суспільних благ профінансованих за рахунок бюджетних коштів; – вибіркове надання передбаченої бюджетної підтримки органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарської діяльності, домогосподарствам 	<ul style="list-style-type: none"> – запровадження правил надання послуг, користування об'єктами інфраструктури й ін. на основі надання рівного доступу усім суб'єктам; – проведення антикорупційного аудиту порядків надання бюджетної підтримки різним суб'єктам
Встановлення досягнення запланованих цілей, завдань та результативних показників	<ul style="list-style-type: none"> – спотворене відображення у звітності досягнутих цілей, виконаних завдань та результативних показників 	<ul style="list-style-type: none"> – запровадження практики публічного звітування про результати використання бюджетних коштів органами влади

* Складено автором.

дарствам чи органам місцевого самоврядування. Усунути означені ризики можна шляхом запровадження правил інклюзивного надання суспільних благ, профінансованих за рахунок бюджетних коштів, чіткого закріплення гарантій їхнього отримання громадянами та ведення дієвого моніторингу цього

процесу. Водночас особливої актуальності набуває формування інституційного середовища для прозорого надання бюджетної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності й органам місцевого самоврядування.

На етапі підбиття підсумків про досягнення запланованих цілей, завдань і

результативних показників потенційні корупційні ризики стосуються спотворення відомостей звітності про досягнуті цілі, виконані завдання та результативні показники. Наслідком цього стає виникнення асиметрії інформації про видатки бюджету, а отже – викривлення суспільних оцінок ефективності видатків бюджету. Надалі побудова пріоритетів видатків бюджету не відповідатиме реальним запитам суспільства. На нашу думку, логічним вирішенням проблеми цілеспрямованого зловживання з оприлюдненням об'єктивної інформації органів влади стане запровадження практики публічного звітування про результати використання бюджетних коштів.

Висновки. Запровадження комплексу заходів щодо запобігання та мінімізації корупційних ризиків у сфері використання бюджетних коштів дасть змогу системно протидіяти цьому негативному явищу. Запропоновано конкретні заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків кожного з цих етапів, зокрема використання інклюзивних підходів до управління видатками, декларування добросовісності ініціаторів видатків та розроблення універсальної методики виявлення корупційних ризиків. Важливо наголосити, що своєчасна ідентифікація та усунення корупційних ризиків на етапі виконання видатків є критично важливим для інтеграції збереження бюджетних ресурсів та запобігання можливим правопорушенням. Застосування антикорупційних процедур на етапі формування та виконання бюджетних видатків передбачає симбіоз заходів як урядових структур, так і неурядових організацій. Обґрунтовані напрями застосування антикорупційних заходів у процесі використання бюджетних коштів потребують деталізації в подальших наукових дослідженнях, глибшого розкриття специфіки реалізації в умовах бюджетної децентралізації та необхідності

врахування актуальних умов практичного застосування обґрунтованих пропозицій.

Список використаних джерел

1. Monte A. D., Pennacchio L. *Corruption, government expenditure and public debt in OECD countries. Comparative Economic Studies volume. 2020. № 62. P. 739–771. <https://doi.org/10.1057/s41294-020-00118-z>.*
2. Nguyen H. Q. *Corruption, political connection, and firm investments. International Review of Financial Analysis. 2023. № 90. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.102864>.*
3. Tanzi V., Davoodi H. R. *Corruption, growth and public finances. IMF Working Paper, WP/00/182. 2000. № 1. 26 p.*
4. D'Agostino G., Dunne J. P., Pieroni L. *Government spending, corruption and economic growth. World Development. 2016. Vol. 84. P. 190–205.*
5. Gupta S., Ogada C., Akitoby B., etc. *Corruption: costs and mitigating strategies. IMF Staff Discussion Notes. 2016. SDN/16/05. 43 p.*
6. Triatmanto B., Bawono S. *The interplay of corruption, human capital, and unemployment in Indonesia: Implications for economic development. Journal of Economic Criminology. 2023. № 2. <https://doi.org/10.1016/j.jeconc.2023.100031>.*
7. Banerjee R. *Corruption, norm violation and decay in social capital. Journal of Public Economics. 2016. Vol. 137. P. 14–27.*
8. Saha Sh., Sen K. *Do economic and political crises lead to corruption? The role of institutions. Economic Modelling. 2023. № 124. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106307>.*
9. Sedgo H., Omgba L. D. *Corruption and distortion of public expenditures: evidence from Africa. Int Tax Public Finance. 2023. № 30. P. 419–452. <https://doi.org/10.1007/s10797-021-09718-6>.*
10. Wu Sh., Li B., Nie Q., Chen Ch. *Government expenditure, corruption and total factor productivity. Journal of Cleaner Production. 2017. Vol. 168. P. 279–289.*

11. Liu Ch., Mikesell J. L. *The impact of public officials' corruption on the size and allocation of U.S. State Spending. Public Administration Review.* 2014. Vol. 74. P. 346–359.
12. Tanzi V., Davoodi H. R. *Corruption, public investment and growth. in governance, corruption, and economic performance / ed. by George T. Abed and Sanjeev Gupta. Washington: International Monetary Fund.* 2002. P. 280–299.
13. Hessami Z. *Political corruption, public procurement and budget composition: Theory and evidence from OECD countries. European Journal of Political Economy.* 2014. Vol. 34. P. 372–389.
14. Mauro P. *Corruption and the composition of government expenditure. Journal of Public Economics.* 1998. Vol. 69 (2). P. 263–79.
15. Monte A., Papagni E. *Public expenditure, corruption, and economic growth: The case of Italy. European Journal of Political Economy.* 2001. Vol. 17(1). P. 1–16.
16. Burguet R. *Procurement design with corruption. American Economic Journal: Microeconomics.* 2017. Vol. 9 (2). 315–341.
17. Rajkumar A. S., Swaroop V. *Public spending and outcomes: does governance matter? Journal of Development Economics.* 2008. Vol. 86 (1). P. 96–111.
18. Banerjee R., Boly A., Gillanders R. *Anti-tax evasion, anti-corruption and public good provision: An experimental analysis of policy spillovers. Journal of Economic Behavior & Organization.* 2022. № 197. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.03.006>.
19. Malyniak B., Martyniuk O., Kyrylenko O. *Corruption and efficiency of public spending in states with various public management types. Economic Annals-XXI.* 2019. Vol. 178. Is. 7-8. P. 17–27 p.
2. Nguyen, H. Q. (2023). *Corruption, political connection, and firm investments. International Review of Financial Analysis*, 90. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.102864>.
3. Tanzi, V., Davoodi, H. R. (2000). *Corruption, growth and public finances. IMF Working Paper, WP/00/182*, 1, 26.
4. D'Agostino, G., Dunne, J. P., Pieroni, L. (2016). *Government spending, corruption and economic growth. World Development*. 84, 190–205.
5. Gupta, S., Ogada, C., Akitoby, B., etc. (2016). *Corruption: costs and mitigating strategies. IMF Staff Discussion Notes. SDN/16/05*, 43 p.
6. Triatanto, B., Bawono, S. (2023). *The interplay of corruption, human capital, and unemployment in Indonesia: Implications for economic development. Journal of Economic Criminology*, 2. <https://doi.org/10.1016/j.jeconc.2023.100031>.
7. Banerjee, R. (2016). *Corruption, norm violation and decay in social capital. Journal of Public Economics*. 137, 14–27.
8. Saha, Sh., Sen, K. (2023). *Do economic and political crises lead to corruption? The role of institutions. Economic Modelling*, 124. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106307>.
9. Sedgo, H., Omgba, L. D. (2023). *Corruption and distortion of public expenditures: evidence from Africa. Int Tax Public Finance*, 30, 419–452. <https://doi.org/10.1007/s10797-021-09718-6>.
10. Wu, Sh., Li, B., Nie, Q., Chen, Ch. (2017). *Government expenditure, corruption and total factor productivity. Journal of Cleaner Production*, 168, 279–289.
11. Liu, Ch., Mikesell, J. L. (2014). *The impact of public officials' corruption on the size and allocation of U.S. State Spending. Public Administration Review*, 74, 346–359.
12. Tanzi, V., Davoodi, H. R., George T. Abed and Sanjeev Gupta (Ed.). (2002). *Corruption, public investment and growth. in governance, corruption and economic performance, Washington: International Monetary Fund*, 280–299.
13. Hessami, Z. (2014). *Political corruption, public procurement and budget composition: The-*

References

1. Monte, A. D., Pennacchio, L. (2020). *Corruption, government expenditure and public debt in OECD Countries. Comparative Economic Studies volume*, 62, 739–771. <https://doi.org/10.1057/s41294-020-00118-z>.

ory and evidence from OECD countries. *European Journal of Political Economy*, 34, 372–389.

14. Mauro P. (1998). Corruption and the composition of government expenditure. *Journal of Public Economics*, 69 (2), 263–79.

15. Monte, A., Papagni, E. (2001). Public expenditure, corruption and economic growth: The case of Italy. *European Journal of Political Economy*, 17(1), 1–16.

16. Burguet, R. (2017). Procurement design with corruption. *American Economic Journal: Microeconomics*, 9 (2), 315–341.

17. Rajkumar, A. S., Swaroop, V. (2008). Public spending and outcomes: does governance mat-

ter? *Journal of Development Economics*, 86 (1), 96–111.

18. Banerjee, R., Boly, A., Gillanders, R. (2022). Anti-tax evasion, anti-corruption and public good provision: An experimental analysis of policy spillovers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 197. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.03.006>.

19. Malyniak, B., Martyniuk, O., Kyrylenko, O. (2019). Corruption and efficiency of public spending in states with various public management types. *Economic Annals-XXI*, 178, 17–27 (Is. 7-8).